

Јованка Калић

РУДО ПОЉЕ
КАРАНОВАЦ
КРАЉЕВО
(ДО I СВЕТСКОГ РАТА)

Зборник радова *Рудо Поље — Карановац — Краљево* (Београд—Краљево, 2000) представља један тематски круг. Означен је већ у наслову књиге: три имена града, три епохе његове историје — предтурска епоха, затим турска, коју су Срби називали ропством и најзад „васкрс државе српске”, да се послужим речима нашег великог научника и државника Стојана Новаковића и ново име града у XIX веку.

У збиру та имена насеља обухватају вишевековну историју Краљева, једва исказиво бројкама и догађајима. Целина која је пред нама у суштини значи и много више, јер живот једног насеља не почиње годином записивања његовог имена. Многи европски, па и наши градови, деле исту судбину — живот тече анонимно, историјских записа нема. Према томе, година 1476. када се Рудо Поље јавља у турском попису само је познати тренутак у животу људи овог поднебља. Па и Београд је имао сличну судбину. Срби се помињу у његовој околини 630. године у познатом делу византијског цара Константина Порфирогенита (*О ујављању царсјивом*), а само име Београд записано је 250 година касније (Београдска епископија 878. године).

Овај зборник радова показује да су преображаји имена Краљева још речитији: турски Карановац дубоко дели историју Рудог Поља од Краљева. То су сасвим различите епохе, неке се и потиру.

Књига која се данас излаже суду јавности кроз научне прилоге 22 аутора склапа мозаик историје Краљева. Текстови своде научна знања о појединим темама, сабирају нове податке и пружају тумачења. Збир радова показује докле се стигло у препознавању прошлости, шта се зна, а шта тек ваља истраживати.

Проучавање регионалне историје, уз све тешкоће, има и неке предности. Она у маломе омогућава проучавање великих тема. На овом простору то је, на пример, однос манастира Жиче и околних насеља, проблем крунских добара која се уступају Цркви, затим тзв. „географско време” у историјском пејсажу, итд.

Осврнућу се овом приликом само на оне радове у овом зборнику који су временски или тематски ближи мом радном подручју. То је старија историја Краљева, управо она која се најтеже открива због недостатка писаних историјских извора.

Три прилога у овој књизи привлаче пажњу. Гордана Томовић је написала рад „Жупа Морава и нахија Морава”, Бранка Кнежевић има рад „Област и рудник Гокчаница” и Ема Миљковић-Бојанић „Насеље Рудо Поље у смедеревском санцаку од 1476. до 1572. године”.

Гордана Томовић се прихватила важног и тешког посла да проникне у неименовану историју Краљева. Наиме, када је краљ Стефан Првовенчанин 1220. године оснивао манастир Жичу као седиште Српске архиепископије и крунидбено место српских владара, он је установио огромно властелинство манастира Жиче (преко 50 села са засецима, 6 планина, велики број сточара — влаха, итд). Језгро тих посела налазило се око самог манастира (села Ратина, Рибница, Заклопача, Сирча и друга) и ту се међу дарованим жупама помиње и жупа Морава. У турском попису из 1476. године се наводи нахија Морава. Однос жупе и нахије, наизглед јасан, у ствари је научни проблем ширих размера у српској историји. Г. Томовић у овом раду трага за обимом немањићке жупе Мораве у жичком крају кроз податке о турској нахији. Проблем је додатно био и у томе што је река Морава своје име пренела на више области у Србији: постоје 3 Мораве и 2 Моравице. Другим речима, Г. Томовић реконструише жичку Мораву (границе, насеља) из времена Стефана Првовенчаног и Св. Саве. То је сложен методолошки поступак који је захтевао удруживање знања из области историје, историјске географије, историјске лингвистике и археологије. Закључак аутора је да Жупа Морава из 1220. године јесте потоња нахија Морава из турског доба, али са измењеним границама.

Окосницу тематског круга о старијој историји Краљева представља у овом зборнику рад Еме Миљковић-Бојанић о Рудом Пољу у XV и XVI веку. Ту су саопштени конкретни подаци о затеченом стању и приликама у турско доба. Тако сазнајемо да је Рудо Поље било село са 26 домаћинстава (кућа) и прикљученим досељеницима. Село је припадало Турчину Шобату, Карановом сину. Улазило је у састав кадилука Брвеник у смедеревском санцаку, који је основан после пада Србије под турску власт 1459. године. Рудо Поље је било насеље влаха — сточара, досељеника које су Турци насељавали, по правилу, у ратом опустошеним пределима. Ти сточари — власи представљали су релативно повлашћену категорију људи, нису спадали у рају која је султану плаћала харач и друге дажбине земљорадничког типа (ушур, испенца и друго). Они су живели у заједницама које су биле обавезне да дају одређени број војника.

Под Турцима је политика у потпуности владала економијом. То се показало и у Рудом Пољу. Кад су престале војне потребе Турског царства (смедеревски санцак је био погранична област према Угарској са којом се ратовало), укинут је „влашки статус” становника села. Постали су раја као и већина Срба у оно време, са свим облицима експлоатације тога система.

Ема Миљковић-Бојанић у овом раду прати те политичке и економске прилике, демографске промене такође, наравно према расположивим подацима (структура становника, производња — преовлађивала је у XVI веку пшеница са 43% у укупној производњи села, итд).

Читалац у овоме зборнику може наћи и теме са ширег подручја краљевачког краја. Оне својим коренима задиру и у предтурско време. То је пре свега рад Бранке Кнежевић о области и руднику Гокчаница са мноштвом вредних запажања, а придружује му се тематски и текст Силвије Крејаковић о топономастичким траговима сточарења у Подибру. Ту је, а и другде, реч о појавама дугог трајања које чине историју свакодневице обичних људи — како се и где живело независно од политичке историје државе, ма која она била. Тиме се овај зборник радова приближава ономе што се у европској науци назива „школа аналита” у Француској. Зачета давно, од времена Андри Бера и његових следбеника окупљених око часописа „Анали”, та историја је тежиште истраживања пренела са владара на обичне људе. Без обзира шта ради француски краљ — говорили су они — сељак ће обављати пољске радове у одређено време и на одређени начин, бродови ће пловити од Марсеја према Италији и другим лукама, рибари ће бацати своје мреже на традиционалан начин. То је историја без догађаја, а битна за свако друштво. Данас се у свету пише историја хлеба и страха (страх је велика историјска и социолошка тема, од недавно присутна и у нашој средини и то сјајном књигом др Р. Радића, *Страх у Византији*, I—II, Београд 2000, Стубови културе), пише се историја „изнутра”, о алатима и мишљењу људи, о „времену различитом” за сељака и сточара, занатлију или трговца, итд). У новије време се шире и хронолошки оквири средњег века, већ према начелима која се вреднују. По некима он траје до средине XIX века (Ле Гоф). Читајући прилоге о историји Краљева у XIX веку (привреда, штедионице, здравство, школство, црква, господар-Васин конак и друге) стекла сам утисак, још једном, да су аналитици у праву и да би у Краљеву имали шта да науче.